

DOI: <https://doi.org/10.51209/platform.2.10.2024.303-314>

УДК: 792 / 796.4

Денис Ігорович ШАРИКОВ,

кандидат мистецтвознавства, доцент,

Київська муніципальна академія,

естрадного та циркового мистецтв,

Київ, Україна,

e-mail: d.sharikov@kmaesm.edu.ua,

ORCID: 0000-0002-3757-5559

**ПЕРФОРМАТИВНІ ПРОЦЕСИ В КОНТЕКСТІ
СУЧАСНОЇ ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ:
АВТОРСЬКИЙ АСПЕКТ СЦЕНІЧНОЇ РЕЖИСУРИ
В БАЛЕТІ, ТЕАТРІ ТА ЦИРКУ**

Анотація. У статті проведено аналіз перформативних процесів у контексті художньої культури на прикладі специфічної режисури в авторських сценічних проєктах. Окремо визначаються специфічні особливості побудови та структури сценічних проєктів. Ця тематика майже не досліджувалась у сучасній арт-критиці. По-перше, через те, що тема авторського сюжету та її втілення в режисерському задумі є дуже індивідуальною та персоніфікованою. По-друге, дослідження сучасних авторських сценічних проєктів, у яких присутній взаємовплив різних видів та жанрів художньої культури, а також інших візуальних форм соціокультурного простору, потребують від фахівців не лише практичного, а й наукового обґрунтування прикладного матеріалу. Мета статті – визначити взаємовплив видів художньої культури: балету, театру й цирку, деталі побудови та постановки сценічного проєкту в контексті сучасного авторського сюжету. У дослідженні проведено аналіз авторських

сценічних проєктів як відображення сучасних видовищ художньої культури сьогодення, а саме: аналіз балетної вистави неокласичного балету «Романтичні мініатюри – Ти в моєму Вересні» (режисура та хореографія Дениса Шарикова); театральної вистави «Шекспіріана» (режисура Олексія Кочевенка, хореографія Дениса Шарикова); театральної вистави «Чайка на ім'я Джонатан Лівінгстон» (режисура Ніни Ілліної, хореографія Дениса Шарикова); неокласичного балету-перформансу «Падіння занепаłego Ангела» (режисура та хореографія Дениса Шарикова); циркова балетна композиція «квітка Душа» (режисура та хореографія Дениса Шарикова). У театральних виставах важливим є режисерське евристичне вирішення всього сценічного дійства, актори чітко та якісно передають зміст та літературний текст не тільки вербально, а й ідентично ритмопластичній мові: кожне слово підкреслюється пантомімним або пластичним рухом. Особливо яскраво це відзначено у масових великих сценах театральної драматургії: у виставі «Чайка на ім'я Джонатан Лівінгстон», у виставі «Шекспіріана». Сценографія та художнє вирішення костюмів є цікавою стилізацією та еkleктикою сучасного сценічного костюму з костюмом Ренесансу у «Шекспіріані», поєднанням давньогрецьких хітонів та гіматіїв із сучасними костюмами у формі птахів. Важливим є синтез принципу «кіно-навпаки», ілюзійних, акробатичних форм, маніпуляцій із тканиною, які вдало поєднуються з якісною балетною лексикою сучасної форми неокласики, а саме синтезу віртуозної дрібної техніки рук та ніг із рухами широкої амплітуди тіла, минаючими рухами, які через семіотику хореографічної мови передають чітку сюжетну лінію та художній образ. У демонстрації перформативного дійства акцент робиться саме на індивідуальний авторський зміст, навіть за мотивами вже існуючого твору, який цікаво синтезує кіно, театральні,

балетні, циркові та оригінальні форми, які обов'язково мають художній образ, чітку сюжетну лінію, тіло виконавця та масові сцени перетворюються на передачу психологічного змісту як у сюжетному, так і в безсюжетному дійстві.

Ключові слова: балет, неокласика, перформанс, режисура, сценічне мистецтво, театр, художня культура, художній образ, хореографія.

Вступ. У сучасній арт-критиці в галузі циркології, хореології та перформативного мистецтва мало висвітлено саме індивідуальний авторський стиль, архітектоніку та режисерські рішення втілення художнього образу, а також синтез мистецтв. Є лише деякі узагальнення та фрагментарні згадки у культурологічних дослідженнях, але найчастіше вони досить поверхові, які не передають всю специфіку авторського рішення режисури сценічного дійства, всю багатогранність і кольорову палітру та синтез сучасного та історичних архетипів. Також сучасні арт-критики у перформативному мистецтві не зазначають особливості психологічного змісту демонстрації дійства у театрі, балеті, цирку.

Постановка проблеми. Важливим є детальне вивчення, а також аналіз специфіки режисури в авторському сюжеті сценічного проєкту в контексті художньої культури за видами – балет, театр, цирк.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Корпус сучасних джерел із даної проблематики є досить обмеженим. Л. Осадча [2], С. Стоян [4], О. Ткачук [5], К. Юдова-Романова досліджували культурні процеси взаємодії та взаємовпливу закономірностей сценічних процесів сучасності. Тому **мета статті** – зробити внесок у визначення специфіки режисури сценічних проєктів у контексті сучасного авторського сюжету, взаємовпливу та синтезу

видів та жанрів художньої культури, а саме: балету, театру, цирку.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо балетну виставу – неокласичний балет «Романтичні мініатюри – Ти в моєму Вересні» на музику Енніо Марріконе, Жана П'єро Ревєрбері, Вангеліса (режисура та хореографія – Деніса Шарикова). Цей неокласичний балет складається з таких мініатюр: «Увертюра-пролог», «Perpetuum Mobile», «Технодас», «Блюз», «Αναγή», «Дві Сильфіди», «Гімн Закоханих», «Сутінки та Світанок», «Експресія кохання», «Балерина», «Ти в моєму Вересні», «Аромат Бузку», «Чарівна мелодія», «Фінал-епілог» [3].

Прем'єра балету відбулась у м. Одеса, під час проведення Міжнародного конкурсу балету «Одеські перлинки» у 2006 р. у приміщенні Національного театру драми. Балет однодійний, за стилістикою – неокласичний, за сюжетом – хореографічні мініатюри, які розкривають три форми кохання головного героя, що згадує про свою весну кохання восени: «нерозділене кохання»; «процес радості кохання»; «кохання, яке мучить, стосунки собаки та кішки». Важливо додати, що всі мініатюри в балеті – художньо оброблені сучасні фрагменти життя сьогодення. Сценічне рішення та костюми виконані у стилістиці неокласики, які підкреслюють чоловічу мужність та естетичність, а також жіночу незайманість і ніжність, витонченість, прозорість, як архетипи «Русалки» Г.-Х. Андерсена. За жанром балет є лірико-неоромантичним, де в неокласичному стилі поєднуються риси імпресіонізму, експресіонізму та бароко. Хореографічне лексичне рішення у балеті є синтезом віртуозної дрібної техніки рук та ніг із рухами широкої амплітуди тіла, рухи нібито проминаючі, але мають чітку фіксацію наприкінці танцювальної фрази. Балетмейстер вдається до різних режисерських прийомів

перформативного мистецтва, а саме – принципу «кіно-навпаки»: танцювальна лексика йде в зворотньому порядку. Застосовуються світлові та ілюзійні прийоми, акробатичні форми – перевороти, флік-фляки, маніпуляції з тканиною, яка через спеціальну підсвітку створює певні асоціації та поглиблює розкриття художнього образу персонажів. Світлорежисюра та піротехнічні прийоми постійно використовують затемнення, світлотінь, димову завісу, контраст теплих червоних та холодних синіх, які надають гармонії у бузковому кольорі.

Прем'єра театральної вистави «Шекспіріана» (режисюра Заслуженого діяча мистецтв України Олексія Кочевенка, хореографія Дениса Шарикова) відбулась у 2013 р. у Театрі КиМУ. Вистава у двох діях за мотивами п'єс Уїльяма Шекспіра: трагедії – «Макбет», «Річард III», «Гамлет»; комедії – «Дванадцята ніч», «Два Веронця», «Комедія помилок», «Приборкання норовливої». За стилістикою вистава є фольк-модерном.

Важливим режисерським рішенням є осучаснення в баченні сюжету трагедій та комедій Уїльяма Шекспіра, їх стилізаційно-еклектична демонстрація, велика увага надається саме евритмічному рішенням вистави, де головним є вербально-пластична репрезентація, експресивна та комічна манера передачі художнього образу. Головною наскрізною дією та основним лейтмотивом у трагедіях є спеціально створенні персонажі – «відьми», які ведуть головних героїв до фіналу за сюжетом, а також «бісовий помічник», який за гріхи віддає героїв на суд Творця чи «лукавого». Музика Войцеха Кілера створює дивовижну, страшну та чарівну атмосферу у трагедіях «Макбет», «Річард III», «Гамлет». У комедіях наскрізною дією та основним лейтмотивом є тарантела, яку танцюють усі персонажі. Важливо зазначити, що музичний супровід та танцювально-пластичні рішення мізансцен у

виставі є пріоритетними. Важливо додати, що художнє оформлення костюмів і декорацій є сучасною стилізацією Середньовічної доби або Ренесансу [8].

Театральна вистава «Чайка на ім'я Джонатан Лівінгстон» поставлена за твором Річарда Баха (режисура заслуженої артистки України Ніни Ілліної, хореографія Дениса Шарикова). Прем'єра відбулась у 2010 р. у Театрі КиМУ. Вистава на одну дію побудована за музикою Жана П'єро Ревербері та його оркестру «Rondo Veneziano». За стилістикою вистава є неокласичною. Режисерський та хореографічний задум вистави є цікавим завдяки тому, що актори постійно танцюють та пластично передають задум не тільки через вербальну складову художнього образу, а й через пластичну імпровізацію у танцювальних мізансценах. Головний режисерський задум вистави – конфлікт і протиставлення індивідуальності проти колективної «сірої маси». Важливим у виставі є масові сцени польоту чайок. Костюми виконавців при стрибках та перебіжках розкривають частину тканини, нібито крила, і спеціальною підсвіткою на колосниках створюється абстрактно-асоціативне видовище, здається, ніби виконавці літають по сцені [1].

Неокласичний балет-перформанс «Падіння занепаłego Ангела» поставлений на музику Мішеля Крету (режисура, хореографія та музичний монтаж Дениса Шарикова, технічний асистент-режисера з акробатики Дмитра Орла, асистент-режисера з ілюзіону – Артур Томашевський). Прем'єра балету відбулась у м. Львів під час проведення Міжнародного конкурсу сучасного хореографічного мистецтва «Super dance у 2018 р. у приміщенні Великій конференц-залі ЦТДЮ Галичини. Основна ідея балету-перформансу – вибір людини Світла чи темряви в душі та серці. Перформанс візуалізує думки та переживання в голові людини та її емоції і любов у серці.

Все це продемонстровано засобами сучасної неокласики, контемпорарі тансу, акробатики, ілюзії зі світловими приладами, цікавими є костюми та специфічне світло з димовими завісами, а також використання відеоекрану позаду, де демонструється зірка, космос, Земля, серце та розум людини. Балет складається з 8 картин, задіяні 8 виконавців, число 8 – символ нескінченності. Більш детально аналіз балету-перформансу представлено у статті «Неокласичний балет-перформанс “Падіння занепаłego ангела” як інноваційна форма сценічного мистецтва сьогодні» [7, сс. 161-168].

Циркова балетна композиція «Квітка Душа» покладена на музику та спів народної артистки Ніни Матвієнко (режисура та хореографія Дениса Шарикова). Цей номер є синтезом стрибків та трюків із акробатики, художньої гімнастики (вправи зі стрічками, м'ячами, неокласичної балетної техніки, ілюзії з лазерами та спеціальними освітлюючими пристроями). За сюжетом «Квітка Душа» народжується вночі, коли ніч розганяють зелені лазерні промені, надихає дівчат та парубків та стверджує прагнення людей до життя і надію на Творця. Важливим виражальним засобом у номері є білі костюми всіх виконавців, окрім чарівного персонажа, який, ніби небесний чарівник, народжує та закінчує сюжетну лінію. Цікавим є використання легкої тканини на сукнях виконавців, які цікаво літають під час акробатичних переворотів та балетних обертів та стрибків, що надає певної неземної витонченості. За стилістикою циркова балетна композиція «Квітка Душа» є синтезом неокласики та імпресіонізму.

Висновки. Для сучасного перформативного чи сценічного дійства важливим є яскравий авторський погляд на певний сюжет та тему, синтез мистецтв (театр, хореографія, цирк), стилів та жанрів. Для театральних

постановок важливим режисерським кроком є синтез вербально-платичної передачі змісту та художнього образу через евритмію. У виставах присутнє осучаснення персонажів, велика увага приділяється саме музичному супроводу поряд зі світловою піротехнікою. Костюми мають стилізовано-сучасний вигляд. У балетах важливим є стилістика неокласики, де поєднуються також імпресіоністичні та експресіоністичні танцювальні репрезентації художнього образу. Балети є психологічними роздумами автора на певну тематику. Естетика та зовнішня репрезентація художнього образу вище проаналізованих вистав є саме поверненням естетичного, гармонійного поєднання традиції із сучасністю, що є певним протиставленням естетичним експериментам постмодернізму та перформансам сьогодення.

Список використаної літератури:

1. Київський міжнародний університет. URL: <https://salo.li/bDB98eb>.
2. Осадча Л. Мовна картина світу: культурологічний аналіз. URL: <https://salo.li/3e21433>
3. Неокласичний балет «Романтичні мініатюри – Ти в моєму Вересні». Програма. МНЗ Натхнення Училище хореографічного мистецтва КМАУТ. Прем'єра – II Міжнародний фестиваль дитячого та юнацького хореографічного мистецтва Одеські Перлинки. Одеса, 2006.
4. Стоян С. Філософсько-культурологічний аналіз творчості молодих українських художників крізь призму символізму. Вісник НАКККіМ. 2013. № 2. Сс. 12-16.
5. Ткачук О. Розвиток загальних компетентностей у майбутніх фахівців сфери культури і мистецтва. АРТ-платФОРМА. 2021. № 3. Сс. 293-304.

6. Шариков Д. Класифікація сучасної хореографії: напрями, стилі, види: науково-популярне видання. Київ: Карпенко В.М., 2008. 168 с.
7. Шариков Д. Неокласичний балет-перформанс «Падіння занепаłego ангела» як інноваційна форма сценічного мистецтва сьогодення. Актуальні питання гуманітарних наук. 2018. № 18. Сс. 161-168.
8. Шекспіріана. За мотивами трагедій та комедій Вільяма Шекспіра вистава на дві дії. Програма. Театр КИМУ. Київ, КИМУ, 2013.
9. Юдова-Романова К. Інклюзивне сценічне та перформативне мистецтво у діяльності українського культурного фонду. Вісник КНУКіМ. 2021. № 44. Сс. 142-149.

Denys I. SHARYKOV,
PhD in Arts, Associate Professor,
Kyiv Municipal Academy of Circus and Performing Arts,
Kyiv, Ukraine,
e-mail: d.sharikov@kmaecm.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-3757-5559

**PERFORMATIVE PROCESSES IN THE CONTEXT OF
CONTEMPORARY ARTISTIC CULTURE: AUTHOR'S
ASPECT OF STAGE DIRECTION IN BALLET,
THEATRE AND CIRCUS**

Abstract. The article analyzes performative processes in the context of artistic culture using the example of specific direction in authorial stage projects. The specific features of the construction and structure of stage projects are separately determined. This topic has hardly been studied in modern art criticism. Firstly, because the theme of the authorial plot and its

embodiment in the director's idea is very individual and personified. Secondly, the study of modern authorial stage projects, in which there is an interaction between different types and genres of artistic culture, as well as other visual forms of socio-cultural space, requires specialists not only practical, but also scientific substantiation of applied material. The purpose of the article is to determine the interaction between types of artistic culture: ballet, theater and circus, the details of the construction and staging of a stage project in the context of a modern authorial plot. The study analyzed the author's stage projects as a reflection of modern spectacles of today's artistic culture, namely: analysis of the ballet performance of the neoclassical ballet "Romantic Miniatures – You in My September" (directed and choreographed by Denys Sharykov); the theatrical performance "Shakespearean" (directed by Alexei Kochevenko, choreographed by Denys Sharykov); the theatrical performance "Jonathan Livingston Seagull" (directed by Nina Illina, choreographed by Denys Sharykov); the neoclassical ballet-performance "The Fall of the Fallen Angel" (directed and choreographed by Denys Sharykov); the circus ballet composition "Flower of the Soul" (directed and choreographed by Denys Sharykov). In theatrical performances, the director's eurythmic solution of the entire stage action is important, the actors clearly and qualitatively convey the content and literary text not only verbally, but also identically to rhythmoplastic language: each word is emphasized by pantomime or plastic movement. This is especially clearly noted in the mass large scenes of theatrical drama: in the play "Jonathan Livingston Seagull", in the play "Shakespeareana". The scenography and artistic solution of the costumes are an interesting stylization and eclecticism of modern stage costume with Renaissance costume in "Shakespeareana", a combination of ancient Greek chitons and himatias with modern costumes in the form of birds. Important is the synthesis of the principle of "cinema-inverse",

illusionary, acrobatic forms, manipulations with fabric, which are successfully combined with the high-quality ballet vocabulary of the modern form of neoclassicism, namely the synthesis of virtuoso small technique of hands and feet with movements of a wide amplitude of the body, passing movements, which through the semiotics of choreographic language convey a clear storyline and artistic image. In the demonstration of performative action, the emphasis is placed on the individual author's content, even based on the motives of an already existing work, which interestingly synthesizes cinema, theater, ballet, circus and original forms, which necessarily have an artistic image, a clear storyline, the body of the performer and mass scenes are transformed into the transmission of psychological content in both plot and plotless action.

Key words: ballet, neoclassicism, performance, directing, performing arts, theater, artistic culture, artistic image, choreography.

References:

1. Kyivskii Mizhnarodnii universytet [Kyiv International University]. Available at: <https://salo.li/bDB98eb/> [in Ukrainian].
2. Osadcha, L. Movna kartyna svitu: kulturolohichniy analiz [Language picture of the world: cultural analysis]. Available at: <https://salo.li/3e21433> [in Ukrainian].
3. Neoklasychnyi balet Romantychni miniatiury – Ty v moiemu Veresni. Prohrama. MNZ Natkhnennia Uchylshche khoreorafichnoho mystetstva KMAUT. Premiera II Mizhnarodnyi festyval dytiachoho ta yunatskoho khoreorafichnoho mystetstva Odeski Perlynky [Neoclassical Ballet Romantic Miniatures – You in My September. Program. MNS Inspiration School of Choreographic Art KMAUT. Premiere II International Festival of Children's and Youth Choreographic Art Odessa Pearls]. Odesa, 2006 [in Ukrainian].

4. Stoian, S. (2013). Filozofsko-kulturolohichniy analiz tvorchoosti molodykh ukrainskykh khudozhnykiv kriz pryзму symbolizmu [Philosophical and cultural analysis of the work of young Ukrainian artists through the prism of symbolism. Information bulletin of the National Academy of Fine Arts and Culture of Ukraine]. Visnik NAKKKiM. 2, 12-16. [in Ukrainian].
5. Tkachuk, O. (2021). Rozvytok zahalnykh kompetentnostei u maibutnykh fakhivtsiv sfery kultury i mystetstva [Development of general competencies in future specialists in the field of culture and art]. ART-platFORM. 3, 293-304 [in Ukrainian].
6. Sharykov, D. (2008). Klasyfikatsiia suchasnoi khoreohrafi: napriamy, styli, vydy [Classification of contemporary choreography: directly, styles, types]. Kyiv: Karpenko V.M. [in Ukrainian].
7. Sharykov, D. (2018). Neoklasychnyi balet-performans "Padinnia zanepaloho anghela" yak innovatsiina forma stsenichnoho mystetstva sohodennia [Neoclassical ballet-performance "The Fall of the rebel Angel" as an innovative form of stage art today]. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk. 18, 161-168 [in Ukrainian].
8. Shekspiriana (2013). Za motyvamy trahedii ta komedii Viliama Shekspira vystava na dvi dii. Prohrama. [Shakespearean. A play in two acts based on the tragedies and comedies of William Shakespeare. Program]. KyMU Theater. Kyiv [in Ukrainian].
9. Yudova-Romanova, K. (2021). Inkluzyvne stsenichne ta performatyvne mystetstvo u diialnosti ukrainskoho kulturnoho fondu [Inclusive stage and performative art in the activities of the Ukrainian cultural fund]. Visnyk NAKKKiM. 44, 142-149. [in Ukrainian].